

BUDAVÁR A KÖZÉPKORBAN

Arányi Lajos orvosprofesszor, a budapesti Tulományegyetemen a kórbonctan első tanára, vetette fel a hatvanas években a természetvizsgálók egyik gyűlésén azt az ideát, hogy emléktáblával kellene megjelölni Budavár ama régi házait, melyeknek helyén egykor a középkori magyar főváros történelmi érdekességű épületei és palotái állottak. A Magyar Tudományos Akadémia és a Történelmi Társulat főképpen Rupp Jakab helytörténeti kutatásai alapján így jelölt meg a Várban 25 épületet. A magyar multért rajongó orvosprofesszor diákjai 5—10 krajcárként adogatták össze ezeknek az emléktábláknak a költségeit. Mikor később a nyolcvanas években Arányi Lajos mozgalmat indított, hogy emléktáblával jelöljék meg a történelmi érdekességű pesti épületeket is: a főváros szívesen vállalta a költségeket, ha a Történelmi Társulat és a Tudományos Akadémia kijelöli, mely épületek érdemesek az emléktáblára.

Egy különös jubileum

Mielőtt azonban a két tudós társaság hozzákezdett volna a munkához: Némethy Lajos, a budavári és pesti főtemplomok monográfusa, egy érdekes tanulmányban kimutatta, hogy Rupp Jakab helyrajzi megállapításában sok a tévedés, a várbeli emléktáblák szövege tele van hibával és egy alapos revízió semmiesetre sem ártana. Némethy Lajos leplezése annál kínosabb meglepetést keltett, mert az ország akkoriban Budavár visszafoglalásának kétszázadik évfordulóját készült megünnepelni. A revízió elvégzésére különben az Akadémia és a Történelmi Társulat sebtiben ki is küldött egy történettudósokból álló bizottságot. A bizottság megalakulásának most van ötvenéves jubileuma és az évfordulón sajnálatosan állapítjuk meg, hogy a revízióról megfeledkeztek a tudósok. A Várban a kopott táblákról, melyeket hetven esztendővel ezelőtt lelkes egyetemi hallgatók krajcárjaiból fabrikált a kőfaragó, ma is a régi kőbevésett tévedések szólnak hozzánk.

Ezeket pedig azért mondjuk el, mert most megint jubileumra készül a főváros; jövőre lesz kétszázötven esztendő fordulója, hogy Budavár ormáról lehanyatlott a féhold, és itt az alkalom, hogy a maiak jóvátegyék a régiek mulasztását. A maiak munkáját megkönnyíti, hogy a helytörténeti kutatás az utóbbi években nagy és eredményes munkát végzett. Römer Flóris, Némethy Lajos, Csánky Dezső, Károlyi Árpád, Divald Kornél, Little Aurél — hogy csak néhányukat említsük — sok vitás kérdést tisztázott. Néhány nappal ezelőtt meg Gárdonyi Albert, a főváros nyugalmazott főlevéltárosa mutatta be a Magyar Történelmi Társulat ülésén „Buda középkori helyrajza” című tanulmányát, melyben helyreigazítván egy-két tévedést: egy rövid óráskára felébresztette Budavára álmódó, renaissance-korát. Zsigmond és Mátyás fővárosában, elmúlt századok éjszakájában, szinte szemünk láttára járta be a felolvasó az elfelejtett nevű uccákat s tapogatódzva kereste a Mindszentek templomát, a Pálosok házát, meg a Czillek és Corvin János palotáját.

A tatárjárás után a budai várhegyen keletkezett város tereinek és uccáinak pontos helyét igyekezett előadása során kijelölni Gárdonyi Albert. Eszerint a középkori Budavárát észak-déli irányban két párhuzamos ucca szelte keresztül, az Olasz és a Mindszent uccák, melyek a mai Bécsikapu előtti „Szombathelyet”, a mai Disztér helyén elterült Szent György térrel kötötték össze. Az utvonalat a mai Mátyás templommal szemben levő boltosok sora és a Piac tér szakított meg. A mai Bécsikapu előtti térből ezenkívül két rövidebb ucca indult déli irányban: a Szent Pál és a Zsidó ucca, melyek a mai Iskola téren állott egykori domonkosrendi kolostor előtt egyesültek és Szent Miklós ucca néven haladtak tovább a Mátyás templomig, ahol ez az ucca a középkori Buda főutvonalaiba, a Mindszent uccába torkollott.

A mai Disz térről déli irányban viszont két rövidebb ucca indult ki: a Szent János ucca, melyet ma Színház uccának hívunk és a Szent Zsigmond ucca, melyek a királyi palota előtti névtelen térbe torkollottak. Gárdonyi Albert megállapításai szerint a középkori uccanevek az idők folyamán megváltoztak, sőt egyik-másik uccának ugyanabban az időben több neve is volt, minek következtében az eddigi helyrajzi megállapítások módosításra szorulnak.

Apotekariusuk és egyebek

A mai Bécsikapu teret azért hívták Szombathelynek, mert ott tartották szombatnap vásárokat. Nyilván azért tették ezeket a vásárokat a szombati napra, hogy a mai Verböczy uccában lakó zsidók konkurrenciájától megmenekedjenek. Előzőleg a mai Disz tér északnyugati sarkában volt a Zsidó ucca, abban az időben a mai Úri uccát Olasz uccának hívták, mert ott laktak az olasz pénzváltók és kereskedők. A Városházzal szemben, a mai Szentháromság uccában laktak az Apotekariusok. Ezek nem patikusok voltak, hanem boltosok, fűszer- és gyarmatárkereskedők, akik gyógyfüvet és egyéb orvosságféléket is árultak, de árultak élelmiszert is. Ezek vasárnap is nyitva tarthatták a boltot, de vasárnap csak élelmiszert és orvosságot árúsíthattak.

A mai Várszínház helyén különben a minorita-ferenciek evangelista szent Jánosról elnevezett kolostora és temploma állott, míg a mai helyőrségi templom helyén volt a Mária Magdolna temploma. A koronázó Mátyás templomot akkoriban Nagyboldogasszony templomának nevezték. A mai Iskola téren a pénzügyminisztérium háta mögött állott a dominikánusok Szent Miklósról elnevezett temploma és kolostora, melynek restaurált tornya ma is áll. A Disz tér északnyugati sarkán állott a Szent György kápolna. Ezen a téren végezte ki a bakó Kontot és harminckét lázadó társát. A honvédelmi minisztérium helyén pedig Szent Zsigmond kápolnája állott.

Prófán épület ebből az időből egy sem maradt reánk. Még csak romok képében sem. Csupán néhány középkori polgári ház pincéje, kapualja és egy-két földszinti szobája hirdeti ma is a XIV. század utáni idő építőművészetét. Ránkmaradt töredékek azonban a királyi vár emlékeihez képest meglehetősen jelentéktelenek és csaknem kizárólag csúcsíves stílusúak. Ez a körülmény arra vall, hogy ha a renaissance az idők során a magánházak külsején érvényesül is, e házak átalakításánál az épület magvát, főleg erősen boltozott földszinti helyiségeit változatlanul megtartották. A budavári magánházak homlokzatain csupán néhány egyszerűbb szabású csúcsíveskori kapu maradt meg változatlanul. Az egyetlen kivétel az Országház uccára 20. számú emeletes ház, melynek homlokzati fala a XV. századból való. A régi homlokzathoz új belső részt építettek a török hódoltság után. A homlokzaton párosával csoportosított ablakokat látunk; emeleti fala egy lánnyira szökik fel a földszinti fal felett és lóhereíves frizzé olvadó vaskos gyámköveken nyugszik. Hasonló szabású homlokzatokkal a Rajna vidékén is találkozunk, mondja Divald Kornél, és miképpen ezek, úgy a budai is a favázás épületek hatása alatt készült. Az ilyen favázás házak építése valamikor egész Középeurópában általános volt. Ha téglát házak építésére Budán kőben gazdag volta miatt nem is igen használtak, favázás házak a XV. század előtt a Várban is voltak; különösen azonban a külvárosokban épültek mindvégig nagyszámmal fából való házak.

De a középkori budai házakat és palotákat a száznegyvenöt esztendő török uralom és lotharingiai Károly diadalmas ostroma mind elpusztította. Ezeken a régi romokon építettek új házakat az új jövevények, kik a törökvilág után a Várhegyen megtelepedtek és újra elfoglalták Mátyás király egykori fővárosát. A középkori Budavárból csak frikk, ballustrádok, kőből faragott cifraszatok,

fővárosában, elmúlt századok éjszakájában, szinte szemünk láttára járta be a felolvasó az elfelejtett nevű uccákat s tapogatózva kereste a Mindszentek templomát, a Pálosok házát, meg a Czilíyek és Corvin János palotáját.

A tatárjárás után a budai várhegyen keletkezett város tereinek és uccáinak pontos helyét igyekezett előadása során kijelölni Gárdonyi Albert. Eszerint a középkori Budavárát észak-déli irányban két párhuzamos ucca szelte keresztül, az Olasz és a Mindszent uccák, melyek a mai Bécsikapu előtti „Szombathelyet“, a mai Disztér helyén elterült Szent György térrel kötötték össze. Az utvonalat a mai Mátyás templommal szemben levő boltosok sora és a Piac tér szakította meg. A mai Bécsikapu előtti térből ezenkívül két rövidebb ucca indult déli irányban: a Szent Pál és a Zsidó ucca, melyek a mai Iskola téren állott egykori domonkosrendi kolostor előtt egyesültek és Szent Miklós ucca néven haladtak tovább a Mátyás templomig, ahol ez az ucca a középkori Buda főutvonalaiba, a Mindszent uccába torkollott.

századból való. A régi homlokzathoz új belső részt építettek a török hódoltság után. A homlokzaton párosával csoportosított ablakokat látunk; emeleti fala egy lábnyira szökik fel a földszinti fal felett és lóhereíves frizzé olvadó vaskos gyámköveken nyugszik. Hasonló szabású homlokzatokkal a Rajna vidékén is találkozunk, mondja Divald Kornél, és miképpen ezek, úgy a budai is a favázás épületek hatása alatt készült. Az ilyen favázás házak építése vaianikor egész Középeurópában általános volt. Ha téglát házak építésére Budán kőben gazdag volta miatt nem is igen használtak, favázás házak a XV. század előtt a Várban is voltak; különösen azonban a külvárosokban épültek mindvégig nagyszámmal fából való házak.

De a középkori budai házakat és palotákat a száznegyvenöt esztendőös török uralom és lotharingiai Károly diadalmas ostroma mind elpusztította. Ezeken a régi romokon építettek új házakat az új jövevények, kik a törökvilág után a Várhegyen megtelepedtek és újra elfoglalták Mátyás király egykori fővárosát. A középkori Budavárból csak frikk, ballustrádok, kőből faragott cifrázatok, apualjak, boltozatok és pincék maradtak meg. De azért helyes lenne, ha történetőink pontosan állapítanák meg, hogy Zsigmond, meg Mátyás korában hol és kinek a háza állott; a históriának milyen nagynevű alakjai laktak egykor a Várhegy tetején. A múlt idők történetén hadd okuljanak a maiak.

Pásztor Mihály